Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi Cilt: 20, Özel Sayı: Brexit (Yıl:2021), s. 95-118

BREXIT VE AVRUPA'DA POPÜLİST RADİKAL SAĞIN YÜKSELİŞİ

Selcen ÖNER*
Araştırma Makalesi

Öz

Ekonomik kriz ve göç krizi gibi son yıllarda AB projesinin karşılaştığı en büyük zorluklardan biri Brexit sürecidir. Brexit, Avrupa entegrasyon tarihindeki önemli dönüm noktalarından biridir. Bu makalede Brexit, yükselen popülizm ve radikal sağın bir yansıması olarak değerlendirilmektedir. İlk olarak, Birleşik Krallık'ta Avrupa şüpheciliğinin özellikle de Birleşik Krallık Bağımsızlık Partisi (UKIP)'in Brexit sürecindeki rolü incelendikten sonra, yükselen popülizm ve radikal sağın Brexit referandum kampanya sürecindeki söylemlere, politikalara ve referandum sonucuna yansımaları tartışılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Brexit, Avrupa Birliği, United Kingdom Independence Party (UKIP), Popülizm, Radikal Sağ.*

Brexit and Rise of Populist Radical Right in Europe

Abstract

Brexit is one of the main challenges that is faced by the EU after the economic and the migration crises and one of the main turning points in the history of European integration. In this article rising populism and radical right are taken into consideration and Brexit is analysed as a reflection of these tendencies. Firstly, the role of Euroscepticism in the UK, especially the role of UK Independence Party (UKIP) in the Brexit process is analysed. Secondly the role of rising populism and radical right in the discourse and policies during the referendum campaign process and their influence in the results of the referendum are discussed.

Keywords: *Brexit, European Union, United Kingdom Independence Party (UKIP), Populism, Radical Right.*

* Prof. Dr., Bahçeşehir Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü, selcen.oner@eas.bau.edu.tr. ORCID: 0000-0001-6276-7221
Makalenin Gönderilme Tarihi:15/12/2019 Kabul Edilme Tarihi: 15 /9/2020

Giriş

Popülizm yeni ortaya çıkmış bir kavram değildir ancak özellikle son yıllarda popülist partilerin artan etkileri popülizmin daha çok tartışılmasına yol açmaktadır. Özellikle ekonomik kriz sürecinde Avrupa'da yeni popülist partiler ortaya çıkmıştır.[1] Küreselleşme sürecinin de etkisiyle gelir dağılımı eşitsizliklerinin artması, artan göç ve ekonomik kriz, popülizmin siyasette giderek etkisini artırmasına yol açmaktadır. Avrupa'da özellikle 2008 ekonomik krizi ve 2015'teki göç krizi, popülizmin, radikal sağ parti ve grupların etkilerinin giderek artmasına uygun bir ortam yaratmıştır. Merkez partilerin artan sosyo-ekonomik ve güvenlik kaygılarına çözüm bulamadığını düşünen kesimler, bir alternatif arayışına girmişler ve bu süreçte popülist radikal sağ partilere veya İtalya'da Beş Yıldız Hareketi gibi kendisini ne sağda ne solda tanımlayan alternatif popülist hareketlere yönelmeye başlamışlardır.

Cas Mudde popülizmi 'ince bir ideoloji' (*thin-centered ideology)* olarak kabul etmektedir.[2] Bazı uzmanlar popülizmi bir strateji[3], bazıları da bir söylem olarak[4] değerlendirmektedir. Bazıları ise popülizmi bir politik stil olarak tanımlamaktadır [5]

Popülizm halen tam anlamıyla bir ideoloji olmaktan uzaktır, henüz uluslararası kabul görmüş, üstünde uzlaşılmış norm ve değerler dizisi[6] ve ortak bir tanımı bulunmamaktadır. Popülizm bir siyasi iletişim yöntemi olarak tanımlanabilir, halkın homojenliğinin korunmasının önemini vurgular ve bu homojen yapının egemenliği üzerinde durur.[7] Popülist yaklaşımlar küreselleşmenin de etkisiyle artan sosyo ekonomik problemleri doğru tespit etmelerine rağmen, somut gerçekçi çözümler üretmek yerine göçmenler, mülteciler ve AB gibi günah keçileri bularak suçu dış aktörlere atmayı tercih ederler. Popülist partiler ve liderler çözüm yolu olarak, sıkı göç politikaları, mülteci karşıtı söylem ve politikalar gibi kutuplaştırıcı ve farklılıkları dışlayıcı söylem ve politikalara yönelmektedirler.

---

1 M. Kneuer, "The Tandem of Populism and Euroscepticism: A Comparative Perspective in the Light of the European Crises", *Contemporary Social Science,* https://doi.org/10.1080/21582041.2018.1426874, (2018):1.

2 C. Mudde, "The Populist Zeitgeist", *Government and Opposition,* Vol. 39, No.4, (2004).

3 K. Weyland, "Clarifying a Contested Concept: Populism in the Study of Latin American Politics", *Comparative Politics,* Cilt 34, Sayı 1, (2001).

4 R. Wodak, *The Politics of Fear: What Right-Wing Populist Discourses Mean*, (London: Sage Pub., 2015).

5 P.A. Taguieff, "Political Science Confronts Populism: From a Conceptual Mirage to a Real Problem", *Telos,* Sayı 103, (1995).

6 A. Kaya, "Avrupa'da Popülist Sağın Yükselişi: Popülizm Nedir?", *EuroPolitika*, (2019).

7 M. Ugorji, "Brexit, Trumpism and the Agency of Populism in Contemporary Political Communication", *Journal of Mass Communication & Journalism,* Cilt 8, Sayı 1, (2018): 1.

Müller'in belirttiği gibi popülistler, halk adına konuştuklarını iddia ederler. Popülistler iktidara geldikleri zaman halkın bir parçası olarak görmediklerini dışlayabilirler.[8] Popülizm, varolan sisteme, düzene şüpheyle bakar (*anti-establishment*). Popülistler ülkelerindeki refah imkanlarından sadece yerel halkın yararlanması gerektiğini iddia ederler *(welfare chauvinism*). Popülistler, merkez medya ve entelektüelere şüpheyle bakarlar.[9] Ayrıca AB'ye ve Birleşmiş Milletler (BM) gibi uluslararası örgütlere de şüpheyle yaklaşırlar. Popülizm, dış politika alanında insan hakları, BM çerçevesinde çok taraflı işbirliği yerine, ulusal egemenliğin korunması, güvenli sınırlar, güçlü bir ordu ve ticarette korumacılık üzerinde durur.[10]

Diğer yandan özellikle ekonomik kriz ve göç krizinin de etkisiyle popülizmle birlikte öne çıkan eğilimlerden biri de yükselen Avrupa şüpheciliğidir. Popülist partiler her zaman Avrupa şüpheciliğini programları içinde öncelikli konular olarak görmeyebilirler. Ancak günümüzde çoğunlukla popülizm ve Avrupa şüpheciliği birlikte yükselmekte ve siyasette etkisini artırmaktadır. Avrupa şüpheciliğinin yükseliş eğilimine girmesiyle birlikte eski popülist partiler de Avrupa şüphecisi yanlarını daha çok öne çıkarmaya başlamıştır.[11] Popülizm ve Avrupa şüpheciliği, ekonomik, güvenlik, kültürel ve kimlik kaygılarındaki artışla birlikte yükselmektedir.

Diğer yandan, otoriter popülizmin Birleşik Krallık'ta siyasi partiler, seçimler ve hükümet üzerindeki etkisi, parti sistemi ve parlamenter sistemin sınırlayıcı etkisiyle 2000'lerin sonuna kadar oldukça sınırlı olmuştur.[12] 24 Haziran 2016'da Brexit referandumunda halkın AB'den çekilmeden yana oy kullanması (% 51.9), ardından Donald Trump'ın ABD'de başkan olarak seçilmesi, Avrupa ülkelerinin pek çoğunda populist radikal sağ partilerin öncelikle yerel düzeyde, ayrıca ulusal düzeyde ve Avrupa Parlamentosu (AP) seçimlerinde oy oranlarını artırmaları, popülizmin yükselişinin işaretleri olarak görülmektedir. İtalya'da son seçimlerden (2018) sonra Beş Yıldız hareketinin popülist radikal sağ parti olan *Lega* ile koalisyon kurması, Avusturya'da Özgürlük Partisi (FPÖ)'nin 2017 seçimleri sonrasında merkez sağ partinin iktidar ortağı olması, Almanya için Alternatif (AfD) Partisi'nin

---

8 J. W. Müller, *Popülizm Nedir?,* (İstanbul: İletişim Yay., 2018).

9 M. Cox, "The Rise of Populism and the Crisis of Globalisation: Brexit, Trump and Beyond", *LSE Research Online, Irish Studies in International Affairs* 28, (2017): 13.

10 P. Norris ve R. Inglehart, *Cultural Backlash: Trump, Brexit and The Rise of Authoritarian Populism,* (New York: Cambridge University Press, 2018) 5-9.

11 Kneuer, (2018): 1.

12 I. Crewe, "Authoritarian Populism and Brexit in the UK in Historical Perspective", in I. Crewe and D. Sanders (Eds.), *Authoritarian Populism and Liberal Democracy,* (Palgrave Pub., 2020), 17-19.

Almanya'daki son federal seçimlerde (2017) barajı aşarak (%13.3) ilk kez federal parlamentoya girebilmesi, Avrupa'da popülizm ve radikal sağın yükselişini gösteren örneklerden bazılarıdır.

Diğer yandan, popülist radikal sağ partilerin yükselişi, bu parti liderlerinin ve yetkililerinin göçmen, mülteci ve Türkiye'nin AB üyeliği karşıtı söylem ve politikaları, giderek merkez partileri de etkilemekte, ayrıca bu söylem ve politikaların giderek normalleşmeye başlamasına ve merkeze doğru kaymasına da yol açmaktadır.

Toplumu kutuplaştıran Brexit kampanya sürecinde çeşitli faktörler etkili olmuştur. Bunlar arasında öncelikle göç krizinin yansımaları, çok kültürlülük karşıtı söylem ve politikalar, artan terör olaylarının yarattığı korku, teknolojinin giderek ilerlemesiyle daha da artan sosyo-ekonomik gerilimler ve eşitsizlikler yer almaktadır. Diğer yandan bu süreçte AB'de kalmaktan yana olan siyasetçiler de somut, güçlü pozitif argüman ve politikalar geliştirememiştir.[13]

Brexit referandumunun sonucu da çoğunlukla dünyada yükselen popülist eğilimlerin bir yansıması olarak görülmektedir.[14] Kıta Avrupasında popülist radikal sağ partilerin 'öteki'leri daha çok mülteciler veya Müslüman göçmenlerken, İngiltere'de temel 'öteki' daha çok doğu Avrupalı göçmenlerdir.[15]

Brexit referandum sonucunun yaygın olan açıklamalarından biri de kozmopolit uluslararası etkileşimlere açık olanların AB'de kalma, diğer yandan coğrafi olarak köklerine bağlı kesimlerin ise AB'den ayrılık yönünde oy kullandığı şeklindedir.[16]

Brexit referandumunu Avrupa'daki diğer popülist radikal sağ partiler de olumlu karşılamıştır. Referandum sonrasında başlangıçta 'domino etkisi' yaratabileceği ve diğer AB üyesi ülkelerde de benzer referandumların gündeme gelebileceği ileri sürülmüştür.[17]

Bu makalede dünyada yükselen popülist eğilimler, artan Avrupa şüpheciliği ve Avrupa'da popülist radikal sağ partilerin söylem ve

---

[13] Ugorji, (2018), 2.

[14] Lee, N., vd., "Immobility and The Brexit Vote", *Cambridge Journal of Regions, Economy and Society,* Sayı 11, (2018): 145.

[15] Editorial, "After the Brexit Referendum: Revisiting Populism as an Ideology", *Journal of Political Ideologies,* Cilt 22, Sayı 1, (2017): 1.

[16] Lee, vd., (2018): 143.

[17] S. van Kessel, vd., "Eager to Leave? Populist Radical Right Parties' Responses to the UK's Brexit Vote", *The British Journal of Politics and International Relations,* Cilt 22, Sayı 1, (2020): 65.

politikaları göz önüne alınmakta ve Brexit referandumu da bu eğilimlerin bir yansıması olarak değerlendirilmektedir. İlk olarak, Birleşik Krallık'ta geçmişi çok daha eskiye dayanan Avrupa şüpheciliğinin özellikle de Birleşik Krallık Bağımsızlık Partisi (UKIP)'in Brexit sürecindeki rolü incelendikten sonra, dünyada yükselen popülizmin ve radikal sağın söylem ve politikalarının, Brexit referandum kampanya sürecindeki söylemlere, politikalara ve referandum sonucuna yansımaları tartışılmaktadır.

Brexit, AB'nin ekonomik kriz ve göç krizi dışında karşılaştığı en önemli zorluklardan ve Avrupa entegrasyon tarihindeki önemli dönüm noktalarından biridir. Birleşik Krallık'ın AB'den ayrılışı 31 Ocak 2020'de resmi olarak gerçekleşmesine rağmen, 11 aylık geçiş dönemi sonrasında AB ile imzalanacak anlaşmanın içeriği, AB politikalarına ve AB projesinin geleceğine muhtemel etkileri hala belirsizliğini korumaktadır.

I. Brexit ve Avrupa Şüpheciliği

Birleşik Krallık, üyeliğinin en başından beri AB üyesi ülkeler arasında Avrupa şüpheciliğinin en yüksek olduğu ülkelerin başında gelmektedir. 1990'da AB siyaseti uzmanı Stephen George, Birleşik Krallık'ın Avrupa Topluluğu (AT) ile olan ilişkisini 'tuhaf ortak' ('*the awkward partner'*) olarak tanımlamıştır.[18] Birleşik Krallık'ın başından itibaren AB'ye daha mesafeli durmasında ve Avrupa şüpheciliğinin en yaygın olduğu ülkelerin başında gelmesinde bir ada ülkesi olması, ABD ile olan yakın ilişkisi gibi faktörler etkili olmuştur.[19] Diğer yandan, Birleşik Krallık'ta Avrupa şüphecisi gelenekte 'geçmişe nostaljik bağlılık' da önemlidir; bu da egemenlik ve kimlik kavramlarıyla ilgilidir. Birleşik Krallık'ta daha güçlü bir biçimde Avrupa entegrasyonuna tepki, ilk olarak 1980'lerin ortalarında Muhafazakar Parti içinde parlamenter egemenliğin korunması vurgulanarak ortaya çıkmıştır. Diğer AB üyesi ülkelerin çoğunda ise 1980'lerin ortalarından sonuna kadar olan dönemde, Avrupa entegrasyonu konusunda genel bir fikir birliği ('*the permissive consensus*') söz konusuydu. Bu dönemde Birleşik Krallık, Margaret Thatcher'ın liderliğinde 1986'da Tek Senedi imzalamış olmasına rağmen, Birleşik Krallık'ın AT ile ilişkileri böyle genel bir fikir birliğine dayanmıyordu.[20]

---

[18] Aktaran N. Startin, "Have we Reached a Tipping Point? The Mainstreaming of Euroscepticism in the UK", *International Political Science Review,* Cilt 36, Sayı 3, (2015): 311.

[19] Startin, (2015): 313. Bkz. Daddow, (2013): 314.

[20] A.g.e.

Avrupa şüpheciliği, AB'nin gücüne ve yetkilerine şüpheyle bakan anlamına gelmektedir. Avrupa şüpheciliğinin hem elitler hem vatandaşlar arasında yükselişinin ve giderek daha görünür hale gelişinin en önemli dönüm noktalarından biri Maastricht Antlaşması (1993)'dır.[21] Maastricht Antlaşması sonrası Avrupa şüpheciliği, AB'nin 'demokrasi açığı'nın bir yansıması olarak değerlendirilmiştir.[22] Kıta Avrupası'nda merkez partilerin çoğunun AB yanlısı bir duruşu olduğu için, 'Avrupa şüpheciliği' genelde muhalefetle özdeşleştirilmekteydi.[23]

1990'lardan itibaren Avrupa şüpheciliği çalışmaları da AB çalışmaları altındaki önemli alt dallardan biri haline gelmeye başlamıştır.[24] 2000'lerin başından itibaren Avrupa şüpheciliğinin hem kamuoyunda hem de siyasi parti düzeyinde AB içinde yayılmasıyla Avrupa şüpheciliği, AB çalışmaları içinde merkezi bir konum kazanmıştır. Özellikle 2005'te Anayasal Antlaşma'nın Fransa ve Hollanda'da referandumlarda reddedilmesi, Avrupa şüpheciliğinin daha yoğun araştırılmaya başlanması açısından önemli dönüm noktalarındandır. [25]

Taggart ve Szczerbiak, 'katı' (*hard)* ve 'yumuşak Avrupa şüpheciliği' (*soft Euroscepticism*) olarak bir ayrıma gitmiştir.[26] Onlarınki dışında farklı Avrupa şüpheciliği sınıflandırmaları da yapılmıştır. Örneğin Flood ve Usherwood altı derecelik bir sınıflandırma yapmışlardır. Buna göre en uç düzey tamamen AB'yi reddedenlerden oluşmaktadır.[27] Sorensen ise dört tip nedenden kaynaklanan Avrupa şüpheciliği olduğunu ileri sürmüştür. Bunlar ekonomik, demokratik, egemenlik ve sosyo-politik nedenlerden kaynaklanan Avrupa şüpheciliğidir.[28]

---

[21] Down ve Wilson, (2008); aktaran Brack and Startin: 241.

[22] C. Leconte, "From Pathology to Mainstream Phenomenon: Reviewing the Euroscepticism Debate in Research and Theory", *International Political Science Review,* Cilt 36, Sayı 3, (2015): 255.

[23] Sitter, N., "The Politics of Opposition and European Integration in Scandinavia: Is Euro-Scepticism a Government-Opposition Dynamic?", *West European Politics,* Cilt 24, Sayı 4, (2001).

[24] N. Brack, ve N. Startin, "Introduction: Euroscepticism, from the Margins to the Mainstream", *International Political Science Review,* Cilt 36, Sayı 3, (2015): 240. Ayrıca bkz. Mudde, (2011).

[25] Leconte, (2015): 253.

[26] Bkz. Taggart ve Szczerbiak, "The Party Politics of Euroscepticism in EU Member and Candidate States", *SEI Working Papers* 51, (2002).

[27] Brack ve Startin, (2015): 242. Bkz. Flood, C. ve S. Usherwood, "Ideological Factors in Party Alignments on the EU: A Comparison of Three Cases", *EUSA 10th Biannual International Conference,* (Montreal, 2007).

[28] Brack ve Startin, (2015): 242. Bkz. Sorensen, C. "Love Me, Love Me Not...A Typology of Public Euroscepticism", *SEI Working Paper,* (2008).

Avrupa şüpheciliğinin genel olarak üç temel teorik açıklaması bulunmaktadır. Bunlardan birincisi, işsizlik, enflasyon gibi ekonomik faktörlerin etkisi, ikincisi kimlik faktörü (Avrupa vatandaşlarının kimliklerini daha kapsayıcı mı daha dışlayıcı mı tanımladıklarına bağlı olarak), ve üçüncüsü de kurumsal faktör, bu da vatandaşların ulusal veya AB kurumlarına güven durumlarına bağlı olarak değişebileceği anlayışıdır.[29] Popülizm de temel olarak ekonomik ve kültürel temelde açıklanmaktadır. Bu nedenle de Avrupa şüpheciliği ile popülizmin pek çok kesişim noktaları bulunmaktadır.[30]

Avrupa şüpheciliğinin Birleşik Krallık'ta daha yaygınlaşması ve merkezi bir konum kazanması açısından Startin, üç temel dış faktörün dönüm noktası olduğunu belirtir. Bunlar ilk olarak Maastricht Antlaşması, ikinci olarak 2004'te AB'nin Orta ve Doğu Avrupa'ya genişleme süreci ve ardından 2007'de Bulgaristan ve Romanya'nın üyelikleri ve son olarak da 2008 ekonomik krizinin etkileridir. Maastricht Antlaşması, AB'nin sadece benzer değerlere sahip ülkelerin bir arada yer aldığı ticari bir bloktan siyasi bir entegrasyona doğru evrilme süreci açısından önemli bir dönüm noktası olarak görülmektedir. Ayrıca Danimarka'da Maastricht Antlaşması'nın ilk referandumda reddedilmesi, AB vatandaşlarının entegrasyon süreci konusunda referandumlar aracılığıyla daha fazla söz sahibi olmaya başlayacağının göstergeleri arasındadır. AB'nin Orta ve Doğu Avrupa'ya doğru genişlemesi, özellikle bu ülkelerin vatandaşlarının serbest dolaşıma dahil olmaları açısından Birleşik Krallık'taki Avrupa şüpheciliği tartışmalarını tetiklemiştir. Ekonomik kriz sonrasında ise Euro, ekonomik problemler ve sosyo ekonomik eşitsizlikler açısından günah keçilerinden biri olarak görülmeye başlamıştır. Tüm bu faktörler AB'de ve özelllikle de Birleşik Krallık'ta Avrupa şüpheciliğinin yaygınlaşmasında etkili olmuştur.[31]

Özellikle 2008 ekonomik krizinden sonra pek çok AB üyesi ülkede Avrupa şüpheciliği yaygınlaşmaya başlamıştır.[32] Avrupa'nın pek çok ülkesinde bazı seçmenler AB'yi küreselleşen dünyada vatandaşları korumak açısından bir çözüm olarak değil , tam tersi sorunun bir parçası olarak görmektedirler.[33] Bunu fark eden popülist radikal sağ partiler de AB karşıtlığını söylemlerinde ve politikalarında öne çıkarmaktadırlar.

---

[29] Hooghe ve Marks, 2007; aktaran Kneuer, (2018): 2.
[30] Kneuer, (2018): 2.
[31] Startin, (2015): 312-315.
[32] Usherwood ve Startin, (2013); aktaran Brack ve Startin, (2015).
[33] S. B. Hobolt, "The Brexit Vote: A Divided Nation, A Divided Continent", *Journal of European Public Policy,* Cilt 23, Sayı 9, (2016): 1260.

Diğer yandan, popülizm ve Avrupa şüpheciliği her zaman bir arada olmak durumunda değildir. Her popülist parti aynı zamanda Avrupa şüphecisi olmak zorunda değildir.[34] Popülizm ve Avrupa şüpheciliğinin ortak noktalarından biri elit karşıtlığıdır. Popülizm ve Avrupa şüpheciliği dönemsel olarak bir arada yer alabilirler. Özellikle ekonomik kriz ve göç krizi sonrasında çoğunlukla her ikisinin de bir arada yükselişte olduğu görülmektedir.[35]

Avrupa şüpheciliğindeki artışın göstergeleri arasında Avrupa kamuoyunda AB'ye karşıt görüşlerin yükselişi, Avrupa entegrasyonuna karşı olan partilere desteğin artması, merkezdeki daha çok AB yanlısı olan partilerde de Avrupa şüphecisi söylemin yükselişi, Avrupa şüphecisi sosyal hareketlerin artışı, AB kurumlarında özellikle de Avrupa Parlamentosu (AP)'nda Avrupa şüphecisi grupların üye sayılarının ve bu tip farklı partiler arasındaki işbirliklerinin giderek artması sayılabilir.[36]

Avrupa şüpheciliği, Birleşik Krallık'ta popülist radikal sağın yükselişinden önce de yaygındı. Özellikle 2008 ekonomik krizinden sonra Avrupa şüpheciliği giderek normalleşmeye ve merkez partilere doğru da yaygınlaşmaya başladı. Brexit referandumu sonucunda Birleşik Krallık'ın AB'den çekilme kararı alması, küresel düzeyde yükselen popülist radikal sağın en önemli yansımalarından biridir.[37] Brexit referandumu göstermiştir ki, Birleşik Krallık Bağımsızlık Partisi (UKIP) gibi küçük partiler bile hükümetler üzerinde önemli baskılar yapabilmekte ve siyasi gündemi değiştirmekte etkili olabilmektedirler.[38]

Bale, UKIP'in Birleşik Krallık'ın AT'ye ilk başvurusundan 30 yıl sonra kurulduğunu, başından beri 'katı Avrupa şüphecisi' olduğunu, zamanla popülist de olduğunu belirtmiştir. UKIP, Brüksel'in Birleşik Krallık'ın ulusal egemenliğine karşı olduğunu, AB'nin meşruiyeti olmadığını ve AB üyeliğinin, Birleşik Krallık'ın küresel düzeyde oynayabileceği rolü sınırlandırdığını iddia etmiştir. Özellikle ekonomik kriz ve göç krizi sonrası, UKIP'in Avrupa şüpheciliği zaten katı olduğundan bir değişiklik olmamış ama popülist yanı güçlenmiştir. Göçmen karşıtı söylemini daha fazla vurgulamıştır. Birleşik Krallık başından beri Schengen bölgesinin dışında olmasına rağmen, UKIP lideri Nigel Farage, Birleşik Krallık'ın AB'den

[34] A. LP. Pirro ve P. Taggart, "The Populist Politics of Euroscepticism in Times of Crisis: A Framework for Analysis", *Politics,* Cilt 38, Sayı 3, (2018): 256-257.
[35] Kneuer, (2018): 2.
[36] Brack ve Startin, (2015): 240.
[37] E. Iakhnis, vd., "Populist Referendum: Was Brexit an Expression of Nativist and Anti-elitist Sentiment?", *Research and Politics,* Nisan-Haziran (2018): 1.
[38] Norris ve Inglehart, (2018).

çekilmemesi durumunda göç krizi sonrası yükü diğer AB üyesi ülkelerle paylaşmak durumunda kalacağını iddia etmiştir. Diğer yandan Muhafazakar Parti'nin, UKIP'ten daha önce, Avrupa şüpheciliği ve popülist özellikleri özellikle 1997-2005 arasında birleştirerek öne çıkardığını vurgulamıştır. [39]

UKIP'in kuruluşundan itibaren Birleşik Krallık'ın AB'den çekilmesi gerektiği düşüncesi en önemli hedefleri arasındadır. UKIP, başından beri Birleşik Krallık'ın AB'den çekilip çekilmemesi konusunda referanduma gidilmesi için baskıda bulunmuştur. AB karşıtlığına rağmen, AP seçimleri, UKIP için siyasi etkisini artırmasında önemli bir araç olmuştur. 2014 AP seçimlerinde UKIP, 24 sandalye, İşçi Partisi 20, Muhafazakar Parti 19 sandalye kazanmıştır.[40] 2014'teki AP seçimlerinde UKIP ve diğer AB ülkelerinden pek çok popülist radikal sağ parti de oylarını ve AP'deki temsilci sayılarını artırmışlardır. AP seçimleri sonuçları, Avrupa şüpheciliğinin ve popülist radikal sağ partilerin AB düzeyinde daha da yükselmeye başladığının göstergelerinden biridir.[41] AP'ye seçilen milletvekilleri ve temsil edilen siyasi partiler, hem daha fazla görünürlük hem de daha fazla siyasi etki kazanmaktadırlar. Ayrıca grup kurmaları durumunda AB'den finansal destek alabilmektedirler. AB'nin vatandaşlarının doğrudan oyuyla seçilen tek kurumu olan AP'nin, ulusal düzeyde de yarışan popülist, Avrupa şüphecisi siyasi partilere hem meşruiyet hem de finansal destek sağlaması büyük bir çelişki oluşturmaktadır. UKIP, AP seçimleri aracılığıyla siyasi açıdan gücünü artırıp, AB'den finansal destek alamasaydı ulusal siyasette bu kadar etkili olabilmesi ve Brexit sürecinde bu derece etkili olabilmesi de muhtemelen çok zordu. UKIP'i örnek alan Fransa'dan *Front National*[42] (FN) gibi bazı popülist radikal sağ partiler de benzer stratejiler izleyerek kendi ulusal siyasetleri için AP seçimlerini ve AB'den aldıkları finansal desteği kullanmaya çalışmaktadırlar.[43]

UKIP'in Brexit sürecinde oynadığı rol, diğer AB üyesi ülkelerdeki popülist radikal sağ partiler tarafından da örnek alınarak Avrupa şüphecisi yanlarının daha fazla öne çıkarılmasına, hatta daha 'katı Avrupa şüphecisi' bir pozisyona doğru kaymalarına yol açmıştır. Diğer yandan artan siyasi

---

[39] T. Bale, "Who Leads and Who Follows? The Symbiotic Relationship between UKIP and the Conservatives: and Populism and Euroscepticism", *Politics,* Cilt 38, Sayı 3, (2018): 263-270.

[40] H. Farrell ve A. Newman, "Brexit, Voice and Loyalty: Rethinking Electoral Politics in an Age of Interdependence", *Review of International Political Economy,* Cilt 24, Sayı 2, (2017): 233-240.

[41] Brack ve Startin, (2015): 240.

[42] Partinin adı 2018'de National Rally olarak değiştirilmiştir.

[43] Farrell ve Newman, (2017): 238-241.

rekabet ve karşılaştıkları farklı sosyo ekonomik krizler nedeniyle merkez partiler de popülist partiler tarafından öne çıkarılan Avrupa şüphecisi pozisyona adapte olmaya çalışmaktadırlar.[44]

Özellikle son yıllarda 'katı Avrupa şüpheciliği' Birleşik Krallık'ta merkez siyaset açısından da etkisini artırmaktadır.[45] Brexit referandumu, Muhafazakar Parti içinde en önemli ayrım noktalarından biri olan Avrupa entegrasyonu konusunda farklılıkların geldiği noktanın sonucudur.[46] David Cameron, 2015 genel seçimlerinde yeniden seçilmesi durumunda öncelikle AB ile yeni bir müzakere süreci sonrası yeni bir anlaşma yapılacağını ve ardından 2009'daki Lizbon Antlaşması'ndaki 50. maddeye dayanarak AB'den çekilip çekilmeme konusunda referanduma[47] gidileceğini belirtmiştir.[48] Cameron, hem kendi partisi içindeki Avrupa şüphecilerini yatıştırmak hem de UKIP'in oylarını kendi partisine çekme hedefiyle Birleşik Krallık'ın AB üyeliğini referanduma götürme kararı almıştır.[49] Cameron, referandum öncesinde AB'de kalma yönünde bir sonuç çıkacağını beklemekteydi.[50] 20 Şubat 2016'da Cameron, AB ile müzakere sürecini tamamlamıştır. Ancak bu müzakere sonucunda Brüksel'den özellikle göç politikaları konusunda bazı yeni ayrıcalıklar alınması, referandum kampanya sürecinde çok az etkili olmuştur.[51] Buna karşılık, UKIP'in popülist söylemleri referandum kampanya sürecinde oldukça etkili olmuştur.

Popülizm ve Avrupa şüpheciliği giderek daha iç içe geçmekte, artan Avrupa şüpheciliği küresel düzeyde giderek yükselen popülizmin bir yansıması olarak değerlendirilmeye başlamaktadır.[52] Brexit de dünyada yükselen popülizm ve Avrupa şüpheciliğinin en önemli yansımalarından biridir.

II. Brexit ve Popülizm

Popülizmin temel unsurlarından biri elitler ve yerel halk ayrımıdır. Popülist liderler kendilerinin halkın gerçek sesi olduklarını iddia ederler.

---

[44] Pirro ve Taggart, (2018): 258-259.
[45] Brack ve Startin, (2015): 240.
[46] Hobolt, (2016): 1261.
[47] 1975'te Birleşik Krallık'ta Başbakan Harold Wilson başkanlığındaki İşçi Partisi hükümeti tarafından Avrupa Topluluğu'nda kalıp kalmama konusunda bir referandum yapılmıştı. Bu referandumda %67.2 AT'da kalmaktan yana olumlu oy kullanmıştır.
[48] Brack ve Startin, (2015): 240.
[49] Norris ve Inglehart, (2018): 23.
[50] Farrell ve Newman, (2017): 240.
[51] Hobolt, (2016): 1261.
[52] Leconte, (2015): 251.

Mudde'nin belirttiği gibi popülist radikal sağ partiler, yerelci (*nativist*) bir yaklaşıma sahiptir. Bu yaklaşıma göre yerel halktan olmayanlar, ulus-devletin homojen yapısına bir tehdit olarak algılanır.[53] Diğer yandan, uzun dönemli kültürel değişim süreçlerine yönelik otoriter refleks, küreselleşmenin de etkisiyle güvenli, iyi maaşlı, mavi yakalı işlerin kaybedilmesi gibi bireysel tecrübelerin de etkisiyle 'ekonomik güvensizlik' korkularının artmasına yol açmaktadır.[54] Popülizm bazı araştırmacılar tarafından küreselleşme karşıtı bir hareket olarak görülmektedir. Popülist liderler, vatandaşları küreselleşmenin risklerinden korumayı vadederler ve statükoyu değiştirebileceklerini iddia ederler. Yerel çoğunluğun daha ayrıcalıklı olduğu yeni bir siyaset tarzı vadederler.[55] Popülist parti liderleri çoğunlukla karizmatik liderlerdir ve halkın duygularına hitap eden doğrudan bir iletişim dili geliştirmeyi başarırlar. Bu amaçla sosyal medyayı çok yaygın ve etkin olarak kullanırlar.

Merkez partilerin küreselleşmeden olumsuz etkilenen vatandaşların pek çok sorununa çözüm bulamaması da popülist radikal sağ partilerin öne çıkmasında etkili olmaktadır. Bu durum, elitlere karşı güvensizlik ve elit karşıtlığının da artmasında etkili olmuştur. Popülist partiler bu karmaşık sorunlara basit çözümler bulabildiklerini iddia etmekte[56] veya göçmenler, mülteciler gibi belli günah keçilerini ileri sürerek sorunların nedenini onlara bağlayabilmektedirler. Steenbergen ve Siczek'in de belirttiği gibi, pek çok Avrupa ülkesinde popülist partilerin küreselleşmenin yol açtığı belirsizlikler karşısında katı göç politikaları gibi çözüm önerileri ileri sürerek insanların duygularına hitap etmeye çalıştıkları görülmektedir.[57]

Goodhart, Birleşik Krallık'ta halkın ağırlıklı olarak ikiye ayrıldığını iddia etmiştir: Bir yanda belli bir yerden gelenler (*those who come from somewhere)*, genellikle küçük bir yerleşim biriminden gelen, daha muhafazakar ve daha az eğitimli olan kesimle, herhangi bir yerden gelmiş olanlar (*those who could come from anywhere)*, bunlar genelde şehirlerde yaşayan, daha liberal bakış açısına sahip, genellikle üniversite mezunu ve dünyanın neredeyse her yerinde kendilerini evlerinde hisseden kesim olduğunu iddia etmiştir.[58]

---

[53] C. Mudde, *Populist Radical Right Parties in Europe,* (Cambridge: Cambridge University Press, 2007), 19.

[54] Norris ve Inglehart, (2018): 18.

[55] Mughan, vd. (2003); Zaslove, (2008); Mudde ve Kaltwasser, (2013); aktaran M. R. Steenbergen ve T. Siczek, "Better the Devil You Know? Risk-taking, Globalization and Populism in Great Britain", *European Union Politics,* Cilt 18, Sayı 1, (2017): 120-121.

[56] D. Marsh, "Brexit and The Politics of Truth", British Politics, Sayı 13, (2018), http://doi.org/10.1057/s41293-018-0076-x s. 79.

[57] Steenbergen ve Siczek, (2017): 119.

[58] Goodhart, (2017); aktaran Cox, (2017): 13.

Goodwin ve Milazzo, Brexit sürecinde göçmen karşıtlığının etkisinin önemini vurgulamışlardır. 2004'te Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinin AB üyesi olmasından itibaren İngiliz seçmenler, göçün ekonomik ve kültürel etkileri konusunda daha da hassaslaşmıştır.[59] Göç krizinin de etkisiyle Haziran 2015'ten itibaren referanduma kadar olan süreçte Birleşik Krallık'ta vatandaşlar tarafından en önemli sorun göç olarak belirtilmiştir.[60] Brexit'e desteğin, özellikle ortalamadan fazla emeklinin, daha çok vasıfsız işçilerin, daha az eğitimli vatandaşların yaşadığı, ayrıca son 10 yıl içinde diğer AB üyesi ülkelerden göç oranlarında hızlı artışın olduğu yerlerde yüksek olduğu görülmektedir.[61] Goodwin ve Milazzo da yaptıkları araştırma sonucunda kimlik kaygılarının Brexit referandumunda önemli unsurlardan biri olduğunu belirtmişlerdir. Avrupa kimliğine daha yüksek bağlılık hissedenler arasında AB'den çekilme yönünde oy kullananlar çok daha azken, güçlü ulusal kimliğe sahip olanlar arasında AB'den çekilme yönünde oy kullananlar daha fazladır.[62]

Mudde açıkça popülist olan hareketlerle, merkez partiler içinde, güçlenen popülist hareketlere popülist söylemlerle karşılık veren kesimlerden bahsetmiştir. [63] Marsh, Brexit sürecinde her ikisinin de etkili olduğunu ileri sürmüştür. UKIP, bu popülist yaklaşımın Birleşik Krallık'ta kurumsallaşmış yansımasıdır. Merkez partilerde yer alan siyasetçiler arasında da AB'den çekilme kampanyasını destekleyenler olmuştur.[64] Brexit, UKIP ve lideri olan Nigel Farage'ın en temel gündem konusuydu. Farage, Brexit referandumuna gidiş sürecini tetikleyen en önemli aktör olmuştur.[65]

UKIP, başından beri AB karşıtı olan bir partidir, ekonomik kriz ve göç krizi sonrası popülist özelliklerini de daha çok öne çıkarmaya başlamıştır. Hem ekonomik krizin hem de göç krizinin Birleşik Krallık'a doğrudan etkisi çok az olmasına rağmen, Farage, halkta artan göçmen kaygısını ve siyasi elitlere karşı artan şüpheyi gördükçe giderek popülizm ve Avrupa şüpheciliğini söylem ve politikalarında öne çıkarmıştır. [66]

Brexit sürecinde AB'den çekilme kampanyası, Brexit'in ne anlama geldiği ve muhtemel sonuçlarının neler olabileceği üzerinde hiçbir bilgi

---

[59] M. Goodwin ve C. Milazzo, "Taking Back Control? Investigating the Role of Immigration in the 2016 Vote for Brexit", *The British Journal of Politics and International Relations,* Cilt 19, Sayı 3, (2017): 450-451. Daha fazla bilgi için bkz. McLaren ve Johnson, (2007).
[60] Goodwin, ve Milazzo, (2017): 460.
[61] Goodwin ve Heath, (2016); aktaran Goodwin, ve Milazzo, (2017): 452.
[62] Goodwin, ve Milazzo, (2017): 458.
[63] Mudde, (2004).
[64] Marsh, (2018): 83.
[65] Steenbergen ve Siczek, (2017): 119-121.
[66] Bale, (2018): 269-274.

içermemekteydi. Sadece Birleşik Krallık'ın göçü kontrol edeceği ve AB'den çekilmenin ekonomik açıdan kazançlı olduğunu iddia ettiler. Brexit referandumu karmaşık sorunlar için basit bir çözüm yolu olarak öne sürüldü.[67] Bu da popülist yaklaşımın en önemli yansımalarından biri olarak değerlendirilebilir. Siyasi elitlere karşı güven sorunu, göçmen karşıtlığı, Brexit sürecinde de etkili olmuştur. Tüm bunlar popülizmin önemli özellikleri arasındadır.

Browning, Brexit referandum sürecinde duygusal boyutun ve kimlik politikalarının etkisi üzerinde durmuştur. Pek çok kişi için referandumun derin bir duygusal tecrübe olduğunu, AB'de kalma veya AB'den çekilmeye ontolojik bir önem atfedildiğini ileri sürmüştür. Ayrıca Brexit sürecinde AB'de kalma ve AB'den çekilme yanlıları arasındaki kutuplaşma siyasetini vurgulamıştır. AB'den çekilme kampanyasının özgürlük ve egemenlik gibi sözler vererek popülist anlatılara dayandığını ifade etmiştir. Diğer yandan AB'de kalma kampanyasının ise, AB üyeliğinin Birleşik Krallık için istikrar ve ontolojik güvenliğin kaynağı olduğu argümanına dayandığını, Brexit'in ise belirsizlik ve kaosa yol açabileceği vurgusunun öne çıktığını belirtmiştir.[68]

AB'de kalma yanlısı olanların temel vurgusu, Brexit'in ekonomik riskleri üzerineydi. AB'den çekilmekten yana olanlar ise yeniden sınırların kontrolünün Birleşik Krallık'ın eline geçeceğini ve göçün sınırlandırılacağını iddia ediyorlardı. Her iki tarafın da kampanyası negatif bir söyleme dayanıyordu. AB'de kalmaktan yana olanlar, Brexit'in getireceği ekonomik belirsizlikler nedeniyle seçmenlerin statükoyu tercih edeceğini düşünüyordu. AB'den çekilme yanlısı olanlar ise, referandumun Birleşik Krallık'ın yeniden yasa yapma, sınırlarını koruma haklarını geri alma açısından önemli bir şans olduğunu ileri sürüyorlardı. Çekilmeden yana olanların argümanlarından biri de Cameron'a ve hükümetine olan güvensizlikti. Ayrıca varolan düzen karşıtı söylem de çekilmeden yana olanlarda öne çıkmaktadır. Çekilmeden yana olanlar, Brexit referandumunu sıradan vatandaşların Brüksel'deki elitlerden kontrolü geri alabilmeleri için bir şans olarak göstermişlerdir.[69]

Popülist söylem sadece UKIP üyelerinde değil, ayrıca hükümetin bakanları ve vekilleri arasında da görülmekteydi.[70] Geleneksel değerlerin, toplumun homojen yapısının korunması düşüncesi de kampanya sürecinde

---

[67] Marsh, (2018): 85.

[68] C. Browning, "Brexit Populism and Fantasies of Fulfilment", *Cambridge Review of International Affairs,* (2019), https://doi.org/10.1080/09557571.2019.1567461, ss. 2-11,

[69] Hobolt, (2016): 1262-1264.

[70] Editorial, (2017): s. 7.

öne çıkmıştır. UKIP'in o dönemki lideri Farage, kendini Birleşik Krallık halkını Brüksel'in hegemonyasından kurtaran, özgürlüğüne kavuşturan lider pozisyonunda göstermeye çalışmıştır. ABD Başkanı Donald Trump da Brexit referandumu kampanya sürecinde AB'den çekilme yanlılarını desteklemiş, Farage da Trump'ın seçim kampanyası sürecinde destekleyici bir konuşma yapmıştır.[71] Farage ve Trump'ın birbirine verdiği destek de son yıllarda popülist liderler arasında artan işbirliği örneklerindendir.

Wilson, Trump'ın seçim kampanyasıyla, Brexit'te AB'den çekilme yanlısı olan kampanya arasında kampanya stratejileri, kullanılan retorik ve seçmenlerin sosyal tabanları açısından benzerlikler olduğunu ve demokrasilerde son dönemdeki sağ popülist dalganın bir yansıması olduklarını belirtmiştir. Her iki kampanyada da göçün azaltılacağı vurgusunun ön planda olduğunu belirtmiştir. Ayrıca Brexit'te AB'den çekilme hedefi vurgulanırken, Trump'ın da serbest ticaret anlaşmalarına karşı olduğunu ifade etmiştir. Her iki kampanyada da doğrulardan çok gerçek dışı haberlerin etkili olduğu görülmektedir.[72]

Hem Brexit süreci hem de Trump'ın seçilmesinde '*post-truth'* kavramının yansıması görülebilmektedir. '*Post-truth'* kavramı 2016'da Oxford İngilizce sözlüğünde şöyle tanımlanmıştır. "Somut gerçeklerin giderek kamuoyunu etkilemede daha az etkili olduğu, bunun yerine duygular ve kişisel inançların çok daha etkileyici olduğu durumları tanımlamak için kullanılan kavram".[73]

Diğer yandan, Birleşik Krallık uzun yıllar boyunca Türkiye'nin AB üyeliğini en çok destekleyen ülkeler arasında olmuştur. Ancak Brexit kampanya sürecinde çekilmeden yana olan kampanyada Türkiye'nin AB üyeliğine karşı söylem de yükselen popülist yaklaşımın yansımalarından biri olmuştur. Göç konusunda vatandaşların hassasiyetinin farkında olan UKIP, kampanya sürecinde Türkiye'nin de yakında AB'ye üye olacağını iddia ederek[74] halkta yaygın olan göç kaygısını daha da artırmaya çalışmıştır. UKIP, Brexit kampanya sürecinde "çok açıktır ki Türkiye Asyalı bir ülkedir ve AB'ye üye olamaz" söylemini vurgulamıştır.[75] Diğer yandan, çekilme yanlısı kampanyada Birleşik Krallık'ın da desteğiyle Türkiye'nin de AB'ye üye olacağı ve bunun da milyonlarca yeni göçmenin Birleşik Krallık'a

---

[71] Quinn, (2017); aktaran Ugorji, (2018): 4.

[72] G. K. Wilson, "Brexit, Trump and the Special Relationship", *The British Journal of Politics and International Relations,* Cilt 19, Sayı 3, (2017): 543-545.

[73] A.g.e., 545.

[74] Goodwin ve Milazzo, (2017): 455.

[75] Legge, (2013); aktaran J. Lindgaard, vd., "Turkey in European Identity Politics: Key Drivers and Future Scenarios", *FEUTURE Online Paper,* Sayı 19, (Nisan 2018): 11.

gelmesi demek olduğu iddia edilmiştir.[76] AB'de kalma kampanyası yürütenler genelde savunmada kalmışlar ve Brexit taraftarlarının gündem belirleme üstünlüklerini yıkamamışlardır.[77] Cameron "önümüzdeki on yıllar içinde Türkiye'nin AB'ye üye olmasının çok zor olduğunu, süreç böyle devam ederse Türkiye'nin ancak 3000'de AB'ye üye olabileceğini" iddia etmiştir.[78] Türkiye'nin AB'ye üyelik süreciyle ilgili gerçeklikten uzak bu tarz söylemlerin kampanya sürecindeki etkisi de popülizmin yansımalarındandır.

Popülist liderler demokrasilerde siyasi otoritenin tek meşru kaynağının halka dayandığını vurgularlar. Sıradan vatandaşın, 'sessiz çoğunluğun' sesi olduklarını ve bunun gerçek demokratik yönetim olduğunu iddia ederler. Popülist liderler sadece kendilerinin sıradan halkın sesini yansıtabildiklerini ve tehditlere karşı kolektif güvenliği yeniden sağlama kapasitesine sahip olduklarını savunurlar. Brexit referandumunun olduğu akşam UKIP lideri Farage da "bu gerçek insanların... sıradan insanların zaferidir..." demiştir.[79]

23 Haziran 2016'da yapılan Brexit referandumuna katılım oranı yüksek olmuştur (72.2%).[80] Brexit referandumunda AB'den çekilmeden yana oy kullananların daha çok düşük gelirlilerin çoğunlukta olduğu ve yoğun işsizliğin olduğu bölgelerde olduğu görülmektedir. Bu da 'ekonomik güvensizlik' yaklaşımının Brexit sürecinde etkili olduğunu göstermektedir. Yabancı düşmanlığı ve göçmen karşıtlığının daha çok homojen kırsal bölgelerde ve daha çok yaşlı vatandaşlar arasında yaygın olduğu görülmektedir. Bu grupların çokkültürlü, farklılıkların bir arada yaşadığı toplumsal yaşamı çoğunlukla tehdit olarak algıladıkları görülmektedir. Buna karşılık, daha genç nesiller arasında ve toplumsal olarak farklılıkların olduğu kozmopolit yerlerde okumuş, çalışmış veya yaşamış insanlarda yabancılara, göçmenlere karşı böyle bir tehdit algısının pek fazla olmadığı görülmektedir.[81] Ashcroft ve Bevir, çalışmalarında Brexit referandumu sonucunda çokkültürlülüğe karşı olan tepkinin etkisini vurgulamıştır. Çokkültürlülüğe dayalı bir ulusal kimlik yaratma çabalarının, kendi ulusal kimlik tanımına tehdit olarak algılayanlar tarafından dirençle karşılandığını belirtmişlerdir.[82]

---

[76] J. Ker-Lindsay, "Turkey's EU Accession as a Factor in the 2016 Brexit Referendum", *Turkish Studies,* Cilt 19, Sayı 1, (2018): 2.

[77] Y. Gürsoy, "Brexit: Türkiye-Birleşik Krallık-AB İlişkilerinde Siyasi ve Ekonomik Riskler ve Fırsatlar", *DEİK,* (2019): 24.

[78] *BBC News*, 24 Mayıs 2016, Erişim: 17 Ekim 2019, https://www.bbc.com/news/uk-politics-eu-referendum-36353013

[79] Farage, (2016); aktaran Norris ve Inglehart, (2018): 6.

[80] Hobolt, (2016): 1264.

[81] Norris ve Inglehart, (2018): 8- 19.

[82] R. Ashcroft ve M. Bevir, "Pluralism, National Identity and Citizenship: Britain after Brexit", *The Political Quarterly,* Cilt 87, Sayı 3, (Temmuz-Eylül 2016): 355.

Hobolt da çalışmasında popülizmin referandumda Birleşik Krallık'ın AB'den çekilmesi yönünde destek oranında etkili olduğunu iddia etmiştir.[83] Iakhnis, vd. de araştırmaları sonucunda benzer bir sonuca varmışlardır. Brexit referendumunda AB'den çekilmeyi destekleyenlerin AB'ye karşı yerel, ulusal olanı savunan bir tepki olduğunu ve Brexit'in popülist radikal sağın yükselişinin bir yansıması olduğunu iddia etmişlerdir. Iakhnis, vd.'nin yaptığı araştırma sonucunda Birleşik Krallık'ta yüksek düzeyde yerelci (*nativist*) yaklaşıma sahip insanlar arasında AB'den çekilmeye olan desteğin, daha az yerelci yaklaşıma sahip olanlara göre daha yüksek olduğu görülmüştür. Brexit referandumunda AB'den çekilme yönünde oy kullananlar, AB'yi tehdit olarak algılayıp yerelci bir tepki olarak değerlendirmişlerdir. Bu nedenle Brexit referandum sonucu da popülist bir tepki olarak değerlendirilebilir.[84]

Brexit'te AB'den çekilme yönünde olan kampanyada görülen düzen karşıtı (*anti-establishment*) yaklaşım, son yıllarda Avrupa'nın pek çok ülkesinde popülist radikal sağ partilerin yükselişinde etkili olmuştur. Ortak endişeler arasında göçle ilgili korkular, ekonomik olarak kısıtlı imkanlar ve siyasi yönetici sınıfa yönelik kızgınlığın etkili olduğu görülmektedir. [85]

Brexit sürecinde AB'den çekilme kampanyasında referandum, sıradan insanlarla siyasi sistem arasında bir savaş gibi yansıtılmıştır. Bu da Mudde[86]'nin de belirttiği gibi, popülist yaklaşımlarda temel ayrım olarak vurgulanan 'temiz halk' ve 'yolsuzluğa karışmış elit' ayrımının bir yansımasıdır.[87]

Göç konusu, referandum kampanyası sürecinde vatandaşlar tarafından en önemli sorun olarak algılanmıştır. Göçün muhtemel etkileri ve kimlikle ilgili kaygıların Brexit sürecinde çok etkili olduğu görülmektedir.[88] Türkiye'nin AB'ye üyeliği konusu da bir yandan göç, diğer yandan da yabancı düşmanlığı ve İslamofobi ile bağlantılı olarak referandum sürecinde çekilme yanlısı kampanya tarafından öne çıkarılan konuların başında gelmiştir.[89] Brexit referandum sonucu, hem Birleşik Krallık, hem de AB tarihi açısından önemli dönüm noktalarından biridir.[90] Marsh'ın da belirttiği gibi Brexit'in sonuçlarının belirsizliği hala devam etmektedir. [91] Özellikle de Birleşik Krallık açısından bu belirsizlik çok daha yoğundur.

---

[83] Bkz. Hobolt, (2016).
[84] Iakhnis, vd., (2018): 5.
[85] Hobolt ve Tilley, (2016); aktaran Hobolt, (2016): 1260.
[86] Mudde, (2004).
[87] Hobolt, (2016): 1266.
[88] Goodwin ve Milazzo, (2017): 462.
[89] Ker-Lindsey, (2018): 11.
[90] Goodwin ve Milazzo, (2017): 462.
[91] Marsh, (2018): 88.

Sonuç

Brexit referandumu sonrası yaşanan belirsizlik, ekonomik kriz ve göç krizi sonrası AB projesinin karşılaştığı en önemli krizlerden biridir. Brexit, etkisi artan populizmin ve radikal sağ partilerin yükselişinin önemli yansımalarından biridir.

Foreign Policy dergisi editörlerinden Moises Naim de, popülizmin ciddiye alınması gerektiğini ifade etmektedir. Ona gore popülizm retoriksel bir taktiktir, gücü ele geçirmek ve elden bırakmamak için kullanılan bir stratejidir.[92] Trump'ın ABD başkanı seçilmesi de Avrupa'daki popülist radikal sağ partilerin öz güvenini arttırmıştır. Popülist radikal sağ partiler, son yıllarda daha görünür olmuş, liderleri birbirleriyle daha sık görüşmeye ve özellikle Mayıs 2019'daki AP seçimleri öncesi daha yakın işbirliği yapmaya çalışmışlardır.

Diğer yandan, merkez partiler, popülist radikal sağ partilerin yükselişini gördükçe oylarını kaybetmemek için popülist radikal sağ partilerin söylem ve politikalarını kendilerine örnek almaya başlamışlardır. Popülist radikal sağ partiler, parlamentolarında az sandalyeye sahip olduğu ülkelerde bile hükümetleri üzerinde baskı yapabilmekte ve siyasi gündemi etkileyebilmektedirler.[93] Birleşik Krallık'ta UKIP'in Brexit sürecindeki rolü buna en iyi örnektir. Mayıs 2015 genel seçimlerinde UKIP sadece bir sandalye kazanabilmiştir ama AB ve göçmen karşıtı söylemin yaygınlaşmasında, ayrıca Muhafazakarların Brexit referandum sürecine gitme kararı vermesinde de etkili olmuştur.[94]

Goodwin ve Milazzo'nun da belirttiği gibi Brexit sürecinde göç karşıtı popülizm önemli rol oynamıştır.[95] Richardson da Brexit referandumunun sonucunda Birleşik Krallık'ta Muhafazakar Parti içindeki ayrılıklar, artan göçe karşı sert tepki gibi bazı iç faktörler dışında küreselleşmenin etkileri üzerinde durmuştur. Tüm bunların sonucunda da popülist bir tepki oluştuğunu belirtmiştir. AB ile ilgili problemlerin de küreselleşmenin olumsuz yansımalarıyla ilgili görüldüğünü iddia etmiştir. Politika yapım süreçlerinin Brüksel'e geçmesiyle, ulusal düzeyde ortaya çıkan boşluğun AB karşıtı siyasi partiler tarafından doldurulduğunu ileri sürmüştür.[96] Tüm bu iç ve dış faktörlerin etkisiyle AB'de kalmaya yönelik rasyonal nedenlerin etkisi

---

[92] Moises Naim, (2017); aktaran Cox, (2017): 13.
[93] Harmel ve Svasand, (1997); aktaran Norris ve Inglehart, (2018): 12.
[94] Clark vd., (2017); aktaran Norris ve Inglehart, (2018): 12.
[95] Goodwin ve Milazzo, (2017): 450.
[96] J. Richardson, "Brexit: The EU Policy-Making State Hits the Populist Buffers", *The Political Quarterly,* Cilt 89, Sayı 1, (Ocak-Mart 2018): 118-119.

azalmış, bunun yerine AB'den çekilme yönündeki kimlik, kültür, güvenlik ve egemenlik kaygılarına yönelik duygusal söylemler daha fazla öne çıkmıştır.

Inglehart ve Norris'in de belirttiği gibi siyasette yeni ayrışma, geleneksel sağ-sol ayrımından çok giderek kozmopolit bakış açısıyla popülist bakış açıları arasında ortaya çıkmaktadır.[97] Brexit referandumu da bunun yansımalarından biridir.

Brexit süreci son yıllarda küreselleşme sonucunda dünyada artan sosyo ekonomik kaygıların da etkisiyle yükselen popülizmin en önemli yansımalarından biridir. Ekonomik ve kültürel açıdan küreselleşmenin imkanlarından faydalandığını düşünen kesimle bu imkanlardan faydalanamayanlar arasındaki ayrım giderek büyümektedir. İlk grup serbest ticaret politikaları, daha fazla uluslararası işbirliğinden yanayken, ikinci grup kapalı sınırlar ve daha az göçmenden yanadır. Bu ayrım ve kutuplaşma, ekonomik kriz ve göç krizi sonrası daha da büyümüştür. Bu ayrım, popülist radikal sağ partiler tarafından fark edilerek elit ve sistem karşıtı birer hareket olarak mobilize edilebilmiştir. Küreselleşmeden kazananların Brexit referandumunda daha çok AB'de kalmaktan yana oy kullandıkları, kaybedenlerin ise daha çok AB'den çekilme yönünde oy kullandıkları görülmüştür.[98]

Brexit sonrasında AB üyesi diğer ülkelerde de AB'de kalmaya devam edip etmemekle ilgili benzer referandumların gündeme gelebileceği tartışıldı. Brexit referandumu sonrasında Fransa, Hollanda, Danimarka gibi bazı AB üyesi ülkelerdeki popülist radikal sağ parti liderleri de kendi ülkelerinde benzer referandumların yapılması gerektiğini belirttiler. Ancak bu ülkelerde Birleşik Krallık'tan farklı olarak merkez partiler AB'den yana olan konumlarını korumaktadırlar.[99] Ancak Brexit referandumu sonrasında Birleşik Krallık'ta siyasi istikrarsızlığın artışı ve sürecin uzamasıyla birlikte Mayıs 2019'daki AP seçimleri öncesinde İtalya'dan *League* veya Fransa'dan *National Rally* gibi partilerin çoğu AB'den ayrılma söylemi yerine, üye devletlerin daha fazla yetki sahibi olacağı bir AB'ye dönüştürme hedeflerini vurgulamışlardır.[100] Bu nedenle orta vadede AB üyesi diğer ülkelerde benzer bir AB'den ayrılma referandumu düzenlenmesi zor bir ihtimal olarak görünmektedir. Diğer yandan Brexit'in 31 Ocak 2020'de gerçekleşmesi sonrası İskoçya'nın Birleşik Krallık'tan ayrılma konusunda yeni bir referandum tartışmasının öne çıktığı görülmektedir.

---

[97] Norris ve Inglehart, (2018).
[98] Hobolt, (2016): 1272-1273.
[99] A.g.e., 1271.
[100] van Kessel, vd., (2020): 67-72.

Diğer yandan, Hobolt'un da belirttiği gibi Avrupa entegrasyon sürecinde vatandaşların desteği çok daha önemli bir unsur olmaya devam edecektir. Bu nedenle Avrupalı siyasi liderler için en önemli zorluklardan biri hem ulusal düzeyde hem de AB düzeyinde küreselleşmenin ekonomik imkanlarından faydalanamayan ve ulusal kimliklerinin ve kültürlerinin göç ve Avrupa entegrasyonu gibi nedenlerle tehdit altında olduğunu düşünen insanların kaygılarına çözüm bulmaktır.[101]

AB, özellikle son yıllarda ekonomik kriz, göç krizi, ardından Brexit gibi üst üste çok önemli zorluklarla karşılaşmıştır. Bu krizlerden daha çok populist radikal sağ partiler faydalanmış ve Avrupa şüphecisi söylemlerini daha fazla öne çıkarmaya başlamışlardır.[102]

Manners'ın da öne sürdüğü gibi ekonomik kriz, göç krizi, AB'ye güvenin giderek azalmasına ve Avrupa entegrasyonunun giderek duygusal faktörlerin daha etkili olduğu bir konu haline dönüşmesine yol açmaktadır. Kemer sıkma politikalarına yönelik öfke, radikal sağ partilerin AB'ye karşı duyduğu tepki veya daha federal Avrupa yanlılarının duyduğu tutku, Avrupa entegrasyonunun daha iyi anlaşılabilmesi için duyguların giderek daha fazla önem kazandığını göstermektedir. Sadece kişisel çıkar hesabına dayalı olarak, rasyonel açıdan AB'ye destek oranını açıklamak artık pek mümkün değildir. Manners, Avrupa entegrasyonunun analiz edilebilmesi için siyasi ve psikolojik süreçlerin karşılıklı etkileşiminin anlaşılması gerektiğini ileri sürmüştür. Brexit referandum sürecinde de AB'de kalma yanlısı olan kampanyada rasyonalite ve AB üyeliğinin ekonomik nedenleri üzerinde durulduğunu, diğer yandan, AB'den çekilme kampanyasında ise duyguların ön plana çıktığını vurgulamıştır.[103] Manners, ayrıca AB'de kalma ve AB'den çekilme yanlıları arasında sosyal psikoloji açısından iç grup ve dışardakiler ayrımının oluştuğunu ve UKIP gibi popülist radikal sağ partilerin de korku siyaseti aracılığıyla ontolojik güvenlik kaygılarını öne çıkardığını ileri sürmüştür. Popülist ve sistem karşıtı siyasetin 'kontrolün geri kazanılması' amacıyla nostaljik bir geçmişe dönüş vurgusu yaptığını belirtmiştir. [104]

Birleşik Krallık'ın referandum sonrası süreçteki eski başbakanı Theresa May döneminde, AB ile yapılan uzun müzakere sürecinden sonra AB'den çekilme planı Ocak 2019'da parlamentoya getirilmiş ancak tarihi bir farkla (230 oy) reddedilmiştir. Daha sonraki iki seferde de parlamentoda

[101] Hobolt, (2016): 1273-1274.
[102] Pirro ve Taggart, (2018): 253.
[103] I. Manners, "Political Psychology of European Integration: The (Re)production of Identity and Difference in the Brexit Debate", *Political Physchology,* Cilt 39, Sayı 6, (2018): 1213-1215.
[104] A.g.e., 1228.

reddedilmesinin ardından Birleşik Krallık'ın Brexit'le ilgili nihai karara varma tarihi 29 Mart 2019'dan önce 12 Nisan'a ardından da 31 Ekim'e ertelenmiştir. Birleşik Krallık'ın AB ile kuracağı ilişki türü hem AB'nin geleceğini hem de Birleşik Krallık'ın dünyadaki yerini etkileyecektir.[105]

Brexit'e rağmen Birleşik Krallık da Mayıs 2019'daki AP seçimlerine katılmıştır. UKIP örneğinde de görüldüğü gibi popülist radikal sağ partiler, AP seçimlerini ve AB'den aldıkları finansal desteği kullanarak ulusal düzeyde etkilerini, görünürlükleri ve meşruiyetlerini de artırmaya çalışmaktadırlar. UKIP'in eski lideri Farage, 2019'da Brexit partisini kurmuştur. Brexit partisi Mayıs 2019'daki AP seçimlerini %30.79 oy alarak Birleşik Krallık'ta birincilikle tamamlamıştır.[106] Brexit'in 31 Ocak 2020'de resmi olarak gerçekleşmesiyle birlikte Farage'ın da aralarında yer aldığı Birleşik Krallık'tan seçilen 73 AP milletvekili, AP'deki yerlerini kaybetmiştir. Brexit sonrası Birleşik Krallık, AB kurumlarındaki ve ajanslarındaki tüm görevlerini de bırakmıştır.[107] Birleşik Krallık'tan seçilen AP milletvekillerinin ayrılmasıyla boşalan sandalyeler tüm siyasi partiler arasında dağıtılmıştır ve AP milletvekili sayısı 751'den 705'e inmiştir. Bu süreç sonucunda aşırı sağ partilerin oluşturduğu Kimlik ve Demokrasi (Identity and Democracy) grubu AP'de dördüncü parti konumuna yükselmiştir.

Başbakan Theresa May, Brexit krizini aşamayınca 7 Haziran 2019 itibariyla istifa ettiğini duyurmuştur. May'in yerine Muhafazakar partinin liderliğine Brexit'in savunucularından Boris Johnson seçilmiş ve başbakan olmuştur. Brexit'in 31 Ocak 2020'de gerçekleşmesinin ardından 11 ay sürecek geçiş süreci başlamıştır. Bu dönemde Birleşik Krallık'ın AB ile ilişkilerinde birçok düzenleme aynı şekilde devam edecektir. Bu süre içerisinde başta ticaret olmak üzere ayrılık sonrası AB ile Birleşik Krallık ilişkilerini yeniden düzenleyecek bir anlaşma yapılması öngörülmektedir.[108]

---

[105] *New York Times,* "A Simple Guide to Why It Matters and What Happens Next", (3 Mayıs 2019), Erişim tarihi: 22 Haziran 2019, https://www.nytimes.com/interactive/2019/world/europe/what-is-brexit.html

[106] *BBC Türkçe*, "Avrupa Parlamentosu Seçimi: İngiltere'de Brexit Partisi Zafer Kazandı: İktidardaki Muhafazakar Parti Yüzde Dokuza Geriledi", (27 Mayıs 2019), Erişim, 23 Kasım 2019, https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-48417901; 2019 European Election Results, https://www.europarl.europa.eu/election-results-2019/en/united-kingdom/

[107] *BBC,* "Brexit: What will Challenge after Friday, 31 January?", (1 Şubat 2020), Erişim: 12 Şubat 2020, https://www.bbc.com/news/uk-politics-51194363

[108] *BBC Türkçe*, "Brexit: İngiltere'nin Geçiş Döneminin Sonuna Kadar Çözmesi Gereken 5 Konu", (2 Şubat 2020), Erişim:12 Şubat 2020, https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-51349444

Sonuç olarak, merkez partilerin, popülist radikal sağ partilerin söylem ve politikalarını taklit etmek yerine, küreselleşmenin yarattığı sosyo ekonomik sorunlar, özellikle işsizlik, artan gelir eşitsizliği, vatandaşların özellikle göçmenlerle ilgili kültürel ve kimlik kaygılarına somut alternatif çözüm yolları bulabilmeleri ve en etkili iletişim yollarını bularak bunları AB vatandaşlarına aktarabilmeleri, Avrupa'da popülist radikal sağ partilerin yükselişinin, Brexit, vb. süreçlerin önüne geçilebilmesi, ve AB'nin geleceği açısından çok önemlidir. AB'nin de varolan sosyo ekonomik sorunlara yeni somut çözüm yolları bulması, AB vatandaşları ile daha etkin bir iletişim stratejisi geliştirilmesi ve popülist radikal sağ partilere yönelik nasıl bir söylem ve politika geliştirilmesi gerektiğinin daha çok incelenmesi ve tartışılması gerekmektedir. Zorlu geçen Brexit sürecinin de etkisiyle Brexit benzeri AB'den çekilme referandumunun başka bir AB üyesi ülkede yapılması yakın gelecekte pek muhtemel görünmese de, popülizmin, *post-truth* (gerçek ötesi) anlayışın yaygın olduğu bu dönemde küreselleşmenin etkisiyle artan sosyo ekonomik sorunlara ve artan düzensiz göç nedeniyle insanların yükselen kimlik, kültürel kaygı ve korkuları için de yeni çözüm yolları bulunmaya çalışılması gelecekte Avrupa ve dünyada ortaya çıkabilecek benzer risklere karşı önemlidir.

Kaynakça

Ashcroft, R. ve M. Bevir, "Pluralism, National Identity and Citizenship: Britain after Brexit", *The Politıcal Quarterly,* Cilt 87, Sayı 3, Temmuz-Eylül 2016.

Bale, T., "Who Leads and Who Follows? The Symbiotic Relationship between UKIP and the Conservatives: and Populism and Euroscepticism", *Politics,* Cilt 38, Sayı 3, 2018.

BBC, "Brexit: What will Challenge after Friday, 31 January?", 1 Şubat 2020, Erişim tarihi: 12 Şubat 2020, https://www.bbc.com/news/uk-politics-51194363

BBC Türkçe, "Brexit: İngiltere'nin Geçiş Döneminin Sonuna Kadar Çözmesi Gereken 5 Konu", 2 Şubat 2020, Erişim tarihi: 12 Şubat 2020, https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-51349444

BBC Türkçe, "Avrupa Parlamentosu Seçimi: İngiltere'de Brexit Partisi Zafer Kazandı: İktidardaki Muhafazakar Parti Yüzde Dokuza Geriledi", 27 Mayıs 2019, Erişim tarihi: 23 Kasım 2019, https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-48417901

BBC News, "EU Referendum: Row over Turkey's Membership Bid Escalates", 24 Mayıs 2016, Erişim tarihi: 17 Ekim 2019, https://www.bbc.com/news/uk-politics-eu-referendum-36353013

Brack, N. ve N. Startin, "Introduction: Euroscepticism, from the Margins to the Mainstream", *International Political Science Review,* Cilt 36, Sayı 3, 2015.

Browning, C., "Brexit Populism and Fantasies of Fulfilment", *Cambridge Review of International Affairs,* 2019, https://doi.org/10.1080/09557571.2019.1567461

Cox, M., "The Rise of Populism and the Crisis of Globalisation: Brexit, Trump and Beyond", *LSE Research Online, Irish Studies in International Affairs* 28, 2017.

Crewe, I., "Authoritarian Populism and Brexit in the UK in Historical Perspective", I. Crewe ve D. Sanders (Der.), *Authoritarian Populism and Liberal Democracy,* Palgrave Pub., 2020.

Editorial, "After the Brexit Referendum: Revisiting Populism as an Ideology", *Journal of Political Ideologies,* Cilt 22, Sayı 1, 2017.

2019 European Election Results, Erişim tarihi: 15 Eylül 2019 , https://www.europarl.europa.eu/election-results-2019/en/united-kingdom/

Farrell, H. ve A. Newman, "Brexit, Voice and Loyalty: Rethinking Electoral Politics in an Age of Interdependence", *Review of International Political Economy,* Cilt 24, Sayı 2, 2017.

Goodwin, M. ve C. Milazzo, "Taking Back Control? Investigating the Role of Immigration in the 2016 Vote for Brexit", *The British Journal of Politics and International Relations,* Cilt 19, Sayı 3, 2017.

Gürsoy, Y., "Brexit: Türkiye-Birleşik Krallık-AB İlişkilerinde Siyasi ve Ekonomik Riskler ve Fırsatlar", *DEİK,* 2019,

Hobolt, S. B., "The Brexit Vote: A Divided Nation, A Divided Continent", *Journal of European Public Policy,* Cilt 23, Sayı 9, 2016.

Iakhnis, E., vd., "Populist Referendum: Was Brexit an Expression of Nativist and Anti-elitist Sentiment?", *Research and Politics,* Nisan-Haziran 2018.

Kaya, A., "Avrupa'da Popülist Sağın Yükselişi: Popülizm Nedir?", *EuroPolitika* , 2019.

Ker-Lindsay, J., "Turkey's EU Accession as a Factor in the 2016 Brexit Referendum", *Turkish Studies,* Cilt 19, Sayı 1, 2018.

Kneuer, M., "The Tandem of Populism and Euroscepticism: A Comparative Perspective in the Light of the European Crises", *Contemporary Social Science,* 2018, https://doi.org/10.1080/21582041.2018.1426874

Leconte, C., "From Pathology to Mainstream Phenomenon: Reviewing the Euroscepticism Debate in Research and Theory", *International Political Science Review,* Cilt 36, Sayı 3, 2015.

Lee, N., vd., "Immobility and The Brexit Vote", *Cambridge Journal of Regions, Economy and Society,* Sayı 11, 2018.

Lindgaard, J., vd., "Turkey in European Identity Politics: Key Drivers and Future Scenarios", *FEUTURE Online Paper,* Sayı 19, Nisan 2018.

Manners, I. , "Political Psychology of European Integration: The (Re)production of Identity and Difference in the Brexit Debate", *Political Physchology,* Cilt 39, Sayı 6, 2018.

Marsh, D., "Brexit and The Politics of Truth", British Politics, Sayı 13, 2018, http://doi.org/10.1057/s41293-018-0076-x

Mudde, C., *Populist Radical Right Parties in Europe,* Cambridge: Cambridge University Press, 2007.

Mudde, C. 'The Populist Zeitgeist', *Government and Opposition,* Vol. 39, No.4, 2004.

Müller, J. W., *Popülizm Nedir?,* İstanbul: İletişim Yay., 2018.

New York Times, "A Simple Guide to Why It Matters and What Happens Next", 3 Mayıs 2019, Erişim tarihi: 22 Haziran 2019, https://www.nytimes.com/interactive/2019/world/europe/what-is-brexit.html

Norris, P. ve R. Inglehart, *Cultural Backlash: Trump, Brexit and The Rise of Authoritarian Populism,* New York: Cambridge University Press, 2018.

Pirro, A. LP. ve P. Taggart, "The Populist Politics of Euroscepticism in Times of Crisis: A Framework for Analysis", *Politics,* Cilt 38, Sayı 3, 2018.

Richardson, J., "Brexit: The EU Policy-Making State Hits the Populist Buffers", *The Political Quarterly,* Cilt 89, Sayı 1, Ocak-Mart 2018.

Sitter, N., "The Politics of Opposition and European Integration in Scandinavia: Is Euro- Scepticism a Government-Opposition Dynamic?", *West European Politics,* Cilt 24, Sayı 4, 2001.

Startin, N., "Have we Reached a Tipping Point? The Mainstreaming of Euroscepticism in the UK", *International Political Science Review,* Cilt 36, Sayı 3, 2015.

Steenbergen, M. R. ve T. Siczek, "Better the Devil You Know? Risk-taking, Globalization and Populism in Great Britain", *European Union Politics,* Cilt 18, Sayı 1, 2017.

Taguieff, P.A., "Political Science Confronts Populism: From a Conceptual Mirage to a Real Problem", *Telos,* Sayı 103, 1995.

Ugorji, M., "Brexit, Trumpism and the Agency of Populism in Contemporary Political Communication", *Journal of Mass Communication & Journalism,* Cilt 8, Sayı 1, 2018.

van Kessel, S. , vd., "Eager to Leave? Populist Radical Right Parties' Responses to the UK's Brexit Vote", *The British Journal of Politics and International Relations,* Cilt 22, Sayı 1, 2020.

Weyland, K., "Clarifying a Contested Concept: Populism in the Study of Latin American Politics", *Comparative Politics,* Cilt 34, Sayı 1, 2001.

Wilson, G. K., "Brexit, Trump and the Special Relationship", *The British Journal of Politics and International Relations,* Cilt 19, Sayı 3, 2017.

Wodak, R., *The Politics of Fear: What Right-Wing Populist Discourses Mean,* London: Sage Pub. , 2015.